

Π.3.2.5 Πιλοτική εφαρμογή και αξιολόγηση αντιπροσωπευτικού αριθμού σεναρίων από κάθε τύπο σε διαφοροποιημένες εκπαιδευτικές συνθήκες πραγματικής τάξης

Αρχαία Ελληνική Γραμματεία

Γ΄ Γυμνασίου

Θεματική ενότητα:

Ευριπίδη, «Ελένη», Πρόλογος:στ. 1-82

Τίτλος:

«Η “ξένη” Ελένη του Ευριπίδη»

Συγγραφή: ΜΑΡΙΑ ΤΣΟΥΜΑΡΗ

Εφαρμογή: ΜΑΡΙΑ ΤΣΟΥΜΑΡΗ

ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ

Θεσσαλονίκη 2012

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΓΟΥ

ΠΡΑΞΗ: «Δημιουργία πρωτότυπης μεθοδολογίας εκπαιδευτικών σεναρίων βασισμένων σε ΤΠΕ και δημιουργία εκπαιδευτικών σεναρίων για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας στην Α/βάθμια και Β/βάθμια εκπαίδευση» MIS 296579 (κωδ. 5.175), - ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΠΡΑΞΗ, στους άξονες προτεραιότητας 1-2-3 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», η οποία συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και εθνικούς πόρους.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: Ι. Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ

ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ: Π.3.2.5. Πιλοτική εφαρμογή και αξιολόγηση αντιπροσωπευτικού αριθμού σεναρίων από κάθε τύπο σε διαφοροποιημένες εκπαιδευτικές συνθήκες πραγματικής τάξης.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ

Υπεύθυνοι υπο-ομάδας εργασίας αρχαίας ελληνικής γλώσσας δευτεροβάθμιας: Λάμπρος Πόλκας, Κοσμάς Τουλούμης

ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

<http://www.greeklanguage.gr>

Καραμασούνα 1 – Πλατεία Σκρα Τ.Κ. 55 132 Καλαμαριά, Θεσσαλονίκη

Τηλ.: 2310 459101 , Φαξ: 2310 459107, e-mail: centre@komvos.edu.gr

Α. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Τίτλος:

Η «ξένη» Ελένη του Ευριπίδη

Εφαρμογή σεναρίου

Μαρία Τσούμαρη

Δημιουργία σεναρίου:

Μαρία Τσούμαρη

Διδακτικό αντικείμενο:

Αρχαία Ελληνική Γραμματεία (από μετάφραση)

Τάξη:

Γ΄ Γυμνασίου

Χρονολογία:

Οκτώβριος 2012.

Σχολική μονάδα

Διαπολιτισμικό Γυμνάσιο Ευόσμου

Διδακτική ενότητα:

Ευριπίδη, «Ελένη»: Πρόλογος - Α΄ Σκηνή, στ. 1-82

Διαθεματικό:

Ναι

Εμπλεκόμενα γνωστικά αντικείμενα:

I. Φιλολογικής ζώνης

Αρχαία Ελληνική Γραμματεία (από μετάφραση)

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα

Νεοελληνική Γλώσσα

II. Άλλα γνωστικά αντικείμενα

Εικαστικά

Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή

III. Ημιτυπικές και άτυπες διαδικασίες εκπαίδευσης:

Το σενάριο θα μπορούσε να επεκταθεί και να αποτελέσει θέμα Πολιτιστικού προγράμματος με τη μέθοδο της Ερευνητικής εργασίας-Project.

Χρονική διάρκεια:

9 διδακτικές ώρες

Χώρος:

I. Φυσικός χώρος:

Εντός σχολείου: αίθουσα διδασκαλίας, εργαστήριο πληροφορικής.

II. Εικονικός χώρος: διαδίκτυο

Προϋποθέσεις υλοποίησης για δάσκαλο και μαθητή

Για την υλοποίηση του σεναρίου απαιτείται:

I. Σε επίπεδο υλικοτεχνικής υποδομής:

- α) Η ύπαρξη διαδραστικού πίνακα στην αίθουσα διδασκαλίας με σύνδεση στο διαδίκτυο ή εναλλακτικά προβολικό μηχάνημα που να συνδέεται με φορητό υπολογιστή.
- β) Εργαστήριο πληροφορικής με πρόσβαση στο διαδίκτυο ή εναλλακτικά η χρήση έξι τουλάχιστον φορητών υπολογιστών συνδεδεμένων με το διαδίκτυο στην αίθουσα διδασκαλίας.

II. Σε επίπεδο μαθητικών δεξιοτήτων:

Οι μαθητές πρέπει:

- α) Να είναι εξοικειωμένοι με τη χρήση λογισμικών κειμενογράφου (Word) και παρουσίασης (PowerPoint) και με την πλοήγηση στο διαδίκτυο.
- β) Να έχουν ήδη δημιουργήσει λογαριασμό ηλεκτρονικού ταχυδρομείου στο Gmail για να μπορούν να δημιουργήσουν και να επεξεργαστούν συνεργατικά GoogleDocs.
- γ) Να είναι μυημένοι στην εργασία σε ομάδες Σε αντίθετη περίπτωση, ο διδάσκων φροντίζει πριν από την εφαρμογή του σεναρίου να εξασφαλίσει αυτές τις προϋποθέσεις και να εξασκήσει στοιχειωδώς τους μαθητές του.

III. Σε επίπεδο οργάνωσης τάξης:

α) Χωρισμός των μαθητών σε ομάδες εκ των προτέρων. Βασικό κριτήριο συγκρότησης των ομάδων είναι σε κάθε ομάδα να υπάρχει ένας τουλάχιστον μαθητής που να χειρίζεται επαρκώς Η/Υ, δηλαδή να πληκτρολογεί με σχετική ευκολία και να γνωρίζει να πλοηγείται στο διαδίκτυο.

β) Αν ο διδάσκων το κρίνει απαραίτητο, μπορεί να ορίσει ρόλους για κάθε μέλος των ομάδων, για να διευκολύνει τη συνεργασία των μαθητών: πχ. χειριστής Η/Υ, συντονιστής, αναγνώστης, γραμματέας, διαμεσολαβητής.

Εφαρμογή στην τάξη:

«Το συγκεκριμένο σενάριο εφαρμόστηκε στην τάξη.»

Το σενάριο στηρίζεται

Μαρία Τσούμαρη, «Η ‘ξένη’ Ελένη του Ευριπίδη», Δραματική ποίηση, Ευριπίδη - Ελένη, Γ΄ Γυμνασίου, 2012

Το σενάριο αντλεί

-

Β. ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ / ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Με όχημα την πολυσημία της λέξης «ξένος» στα αρχαία ελληνικά («ξένος»: φιλοξενούμενος, ξένος, παράξενος), προσεγγίζεται η «παράξενη/διαφορετική» («ξένη») Ελένη του Ευριπίδη, ως τραγική ηρώιδα. Διερευνώνται διαφορετικές εκδοχές του μύθου της Ελένης (Ομηρος, Ηρόδοτος, Ευριπίδης, Γοργίας). Προσεγγίζοντας, επίσης, διαθεματικά το θέμα του «ξένου» και αξιοποιώντας δεδομένα από το μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής, γίνεται αναγωγή και σε δεδομένα της σημερινής πραγματικότητας («ευάλωτες κοινωνικές ομάδες», «ανθρώπινα δικαιώματα») και διερευνάται το ψυχολογικό πορτρέτο του «ξένου». Επιδιώκεται να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές ότι, τόσο σε επίπεδο μυθολογικό όσο και κοινωνικό, η πραγματικότητα δεν είναι μονοδιάστατη και παρουσιάζεται με διαφορετική εικόνα ανάλογα με την οπτική γωνία από την οποία προσεγγίζεται. Παροτρύνονται έτσι να αναζητήσουν την εκδοχή του «άλλου» - της άλλης πλευράς,

για να σχηματίσουν σφαιρικότερη εικόνα των πραγμάτων και να τοποθετηθούν κριτικά.

Με την επέκταση του σεναρίου σε όλο το κείμενο της τραγωδίας (με τη μέθοδο της Ερευνητικής εργασίας-Project, στο πλαίσιο, ίσως, ενός Πολιτιστικού προγράμματος) μπορούμε να αναδείξουμε τυπικές εικόνες των «ξένων» τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν, τις πιέσεις που υφίστανται και τις μεθόδους που υιοθετούν για να αντεπεξέλθουν σε δυσμενείς καταστάσεις.

Γ. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σύλληψη και θεωρητικό πλαίσιο

Το κείμενο της «Ελένης» είναι μια άσκηση πάνω στην ετερότητα. Ο Ευριπίδης, γνήσιος μαθητής των σοφιστών, αρέσκεται να δοκιμάζει τις βεβαιότητές μας. Αναπτύσσοντας έναν ιδιότυπο διάλογο με την ομηρική και ηροδότεια παράδοση, αποδομεί το μύθο της Ελένης και τον ανάγει σε πεδίο προβληματισμού και κριτικής (Ιακώβ, 2001, 49-52). Η επιλογή μιας εναλλακτικής –μη κυρίαρχης– εκδοχής του μύθου ,αυτής του Στησίχορου, και η προβολή της Ελένης όχι ως αρνητικής αλλά ως θετικής ηρωίδας αποτελούν γόνιμο έδαφος για κριτική ενεργοποίηση των μαθητών, τόσο σε θέματα αρχαιογνωσίας όσο και σε σύγχρονες αναγνώσεις δεδομένων της καθημερινότητάς τους. Το γεγονός, επίσης, ότι οι Έλληνες πρωταγωνιστές της «Ελένης» δρουν και πάσχουν όντας ξένοι στην εξωτική Αίγυπτο δίνει τη δυνατότητα διερεύνησης του «Άλλου ως εαυτού».

Ειδικότερα: Ο Ευριπίδης συστήνει στο κοινό την παράξενη («ξένη») Ελένη του, που βρίσκεται εδώ και 17 χρόνια ως βασιλική «φιλοξενούμενη» («ξένη») στο παλάτι του Πρωτέα στην Αίγυπτο, ζώντας με την προσδοκία να αφήσει την «ξένη» χώρα και να επιστρέψει στην πατρίδα της (νόστος). Όταν μετά το θάνατο του Πρωτέα η Ελένη στερείται της προστασίας του, βιώνει τους καταναγκασμούς και την ανασφάλεια του «ξένου» που βρίσκεται μακριά από την πατρίδα του. Η διερεύνηση αυτών των ταυτοτήτων α) προβάλλει την Ελένη ως τραγική ηρωίδα, β) αναδεικνύει τυπικές εικόνες του «ξένου» και γ) οδηγεί σε προφανείς αναγωγές στη σύγχρονη

πραγματικότητα, δίνοντας τη δυνατότητα να αξιοποιηθούν διαθεματικά και δεδομένα από την Πολιτική και Κοινωνική Αγωγή.

Η διδακτική πρόταση στηρίζεται στη *διερευνητική ανακαλυπτική μάθηση* και τη *θεωρία της ζώνης επικείμενης ανάπτυξης* (Vygotsky, 1978), αξιοποιούνται οι *πολυγραμματισμοί* (Kress, 2000/Kress & van Leeuwen, 2001) και στα πλαίσια του *ρόμβου γλωσσικής εκπαίδευσης* (Κουτσογιάννης 2012) δίνεται έμφαση στην ανάπτυξη των μαθητών ως κριτικών υποκειμένων. Προκρίνονται επίσης βιωματικές μέθοδοι μάθησης.

Δ. ΣΚΕΠΤΙΚΟ-ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΤΟΥΣ

Γνώσεις για τον κόσμο, αξίες, πεποιθήσεις, πρότυπα, στάσεις ζωής

- Να διαπιστώσουν οι μαθητές, μέσω των ποικίλων εκδοχών του μύθου της Ελένης, την ελεύθερη πραγμάτευση των μύθων από ποιητές, ιστορικούς, σοφιστές.
- Να συνειδητοποιήσουν ότι η πρόταση/εκδοχή του Ευριπίδη για την Ελένη, που αμφισβητεί παγιωμένες αντιλήψεις, επιχειρεί να αναδείξει την διάσταση ανάμεσα στα φαινόμενα και την πραγματικότητα.
- Να επεξεργαστούν το θέμα του νόστου και να κατανοήσουν τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει ένας ξένος μακριά από την πατρίδα του.
- Να διερευνήσουν τη θέση των ξένων στην αρχαία κοινωνία και τους μηχανισμούς προστασίας τους (τη στάση των αρχαίων απέναντι σε ξένους και ικέτες) μέσα από χαρακτηριστικά κείμενα της αρχαίας γραμματείας.
- Να αναζητήσουν τους μηχανισμούς προστασίας των σύγχρονων ξένων.
- Να συνειδητοποιήσουν τι σημαίνουν όροι όπως «ευάλωτες κοινωνικές ομάδες», «ανθρώπινα δικαιώματα», «άσυλο», στην αρχαιότητα και στις μέρες μας με την αξιοποίηση στοιχείων από το μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής .

- Να ανιχνεύσουν το ψυχολογικό πορτρέτο του «ξένου», μέσω της ενσυναίσθησης, καθώς στην ευριπίδεια τραγωδία οι Έλληνες βρίσκονται ως «ξένοι» στην Αίγυπτο (ο «Άλλος ως εαυτός»).

Γνώσεις για τη γλώσσα

- Να ερευνήσουν την πολυσημία των λέξεων ανάλογα με τα κοινωνικά – ιστορικά συμφραζόμενα και το ταξίδι τους μέσα στον χρόνο.
- Να μνηθούν στη λειτουργία της γλώσσας σε πολυτροπικά κείμενα. Ειδικότερα, α) να διαπιστώσουν τη δομή - μορφή της γλώσσας σε ένα συνεχές κείμενο (Word) που προορίζεται για ανάγνωση και στη δομή - μορφή ενός κειμένου σε μια παρουσίαση (PowerPoint) που προορίζεται να συνοδεύει μια προφορική εισήγηση για ένα θέμα και β) να συνειδητοποιήσουν τις δυνατότητες εμπλοκής/χρήσης και άλλων εξωγλωσσικών κωδίκων, οπτικών, ηχητικών κλπ. στα ηλεκτρονικά «κείμενά» τους.

Γραμματισμοί

- Να αποκτήσουν οι μαθητές την ικανότητα να συντάσσουν συγκροτημένο προφορικό και γραπτό λόγο.
- Να «αναγινώσκουν» και να παράγουν πολυτροπικά κείμενα.
- Να αξιοποιούν κριτικά το διαδίκτυο

Διδακτικές πρακτικές

Οι διδακτικές πρακτικές συνοψίζονται στο Ε

Ε. ΔΕΠΤΟΜΕΡΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Αφετηρία

Αφετηρία της διδακτικής πρότασης αποτελεί η πλαστικότητα της αρχαίας ελληνικής μυθικής παράδοσης, η οποία, παρότι ήταν δομημένη σε ένα οργανικό σύνολο, δεν είχε δογματικό χαρακτήρα (δεν θεωρούνταν ιερό δόγμα) αλλά αποτελούσε πεδίο προβληματισμού και κριτικής.

Ποιητές, σοφιστές, ιστορικοί έδωσαν τη δική τους εκδοχή για την Ελένη. Αυτή την παράξενη ηρωίδα ο Ευριπίδης, αλλάζοντας βασικές παραμέτρους του μύθου και

του ήθους της, την τοποθετεί σε μια παράξενη (για το ελληνικό κοινό) χώρα, την Αίγυπτο, και την μετατρέπει από ευάλωτη ερωτικά γυναίκα σε πιστή σύζυγο, από αιτία συμφορών σε θύμα.

Καθώς αυτή είναι η πρώτη φορά που οι μαθητές έχουν την ευκαιρία να έρθουν σε επαφή με το κείμενο της τραγωδίας του Ευριπίδη, ο διδάσκων στοχεύει να καλλιεργήσει τις προσδοκίες τους και να κεντρίσει το «φιλοπερίεργον» για την «καινή/ξένη» Ελένη του ευριπίδειου μύθου.

Σύνδεση με τα ισχύοντα στο σχολείο

Το διδακτικό σενάριο καλύπτει βασικούς διδακτικούς στόχους που προβλέπονται από το [Βιβλίο Εκπαιδευτικού](#) για τον Πρόλογο της «Ελένης»: τη λειτουργία του προλόγου, την «καινή Ελένη» του Ευριπίδη, την τραγική θέση της ηρωίδας, την αντίθεση ανάμεσα στο «φαίνεσθαι» και το «είναι» (σ. 11-18). Ταυτόχρονα προσεγγίζει βασικές έννοιες («ξένοι», «ευάλωτες κοινωνικές ομάδες», «ανθρώπινα δικαιώματα») που συνδέονται με το μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής ([κεφ.2](#), [κεφ.12](#)), και τη Νεοελληνική Γλώσσα ([κεφ.3](#)). Σημειώνεται ότι η διδασκαλία του προλόγου της «Ελένης» συνήθως συμπίπτει χρονικά με τη διδασκαλία του 2^{ου} κεφ. της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής.

Αξιοποίηση των ΤΠΕ

Οι ΤΠΕ επιτρέπουν την άντληση άφθονου πολυτροπικού υλικού και προσφέρουν την πρακτική δυνατότητα οργάνωσης της διδασκαλίας με μια ολιστική θεώρηση του αντικειμένου, με ποικίλους ταυτόχρονους τρόπους προσέγγισης (από πλευράς γλωσσικής, λογοτεχνικής, διακειμενικής, δια-πολιτισμικής), χάρη στους διαθέσιμους ψηφιακούς πόρους. Αναδιατάσσουν επίσης τη σχέση καθηγητή-μαθητή.

Οι μαθητές ασκούνται στη χρήση ψηφιακών πόρων που έχουν σχέση με τη γλώσσα (ηλεκτρονικά λεξικά, σώματα κειμένων κλπ) και στην κριτική «ανάγνωση» ψηφιακών πηγών· επιπλέον αξιοποιούν τη δυνατότητα της συνδιαμόρφωσης, δηλαδή ομαδοσυνεργατικής διαδικασίας παραγωγής και ελέγχου, πολυτροπικών κειμένων.

Κείμενα

Κείμενα σχολικών εγχειριδίων

-Ανθολόγιο Φιλοσοφικών Κειμένων Γ΄ Γυμνασίου: Κεφάλαιο 2^ο: Σοφιστές και σοφιστική κίνηση - Ενότητα 2^η: [Η ρητορική τέχνη και η δύναμη του λόγου](#)

-Δραματική Ποίηση Γ΄ Γυμνασίου - Ευριπίδη «Ελένη»:

[Βιβλίο Εκπαιδευτικού](#)

[Πρόλογος, Α΄ Σκηνή, στ. 1-82](#)

[Παράλληλο κείμενο 2 Ευριπίδης, Τρωαδίτισσες, στ. 766-773](#) (Τραγωδίες του Ευριπίδη. Μτφρ. Θ. Σταύρου. Αθήνα:Βιβλιοπωλείον της Εστίας)

-[Ηρόδοτος, «Ιστορίες» Β 113-115](#). 1970-1971. Μτφρ. Αγγ. Βλάχος. Αθήνα: Γαλαξίας. Παράλληλο κείμενο από το παλαιό σχολικό βιβλίο της *Δραματικής Ποίησης Γ΄ Γυμνασίου*: Ευριπίδη «Ελένη»: ΟΕΔΒ [Ψηφιακό Σχολείο].

-Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή Γ΄ Γυμνασίου:

Κεφάλαιο 2: [Κοινωνικές ομάδες](#)

Κεφάλαιο 12: [Δικαιώματα και υποχρεώσεις](#)

-Ομηρικά Έπη: «Ιλιάδα» Β΄ Γυμνασίου: [Γ 146-180](#): Η τειχοσκοπία

Κείμενα εκτός σχολικών εγχειριδίων

Μικρός Απόπλους: Κείμενα σε ηλεκτρονική μορφή – Υπεύθ. Αγγ. Περδικούρης:

- [Γοργίας, «Ελένης Εγκώμιον»](#). Στο *Η Αρχαία Σοφιστική*. 1991. Μτφρ. – επιμ. Π. Καλλιγιάς, σχόλια, Ν. Μ. Σκουτερόπουλος. Αθήνα: Γνώση.

-Ευριπίδης, [«Βάκχες»](#) (Πρόλογος). Στο *Ευριπίδη «Βάκχες»*. 1972. Έμμετρη μετάφραση Π. Πρεβελάκης – Εισαγωγή: Ε. R. Dodds. Αθήνα: Εταιρεία Σπουδών Σχολής Μωραΐτη.

-Ευριπίδης, [«Ιφιγένεια εν Ταύροις»](#) (Πρόλογος). 1953. Μτφρ. Θ. Σταύρου, Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «Εστίας». Από το παλαιό σχολικό βιβλίο της *Δραματικής Ποίησης Γ΄ Γυμνασίου*, 1991: ΟΕΔΒ.

Όμηρος, «Ιλιάδα» [Γ 36-58](#). Στο *Ιλιάδα*. Στερεότυπη. 1935 [1904]. Μτφρ. Αλ. Πάλλης <Μαλλιάρος>. London: University Press – H. Milford.

-Όμηρος, «Οδύσσεια», [ε 44-60](#). Στο *Ομήρου «Οδύσσεια»*. χχ. [1932]. Έμμετρη μετάφραση Αργ. Εφταλιώτης. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «Εστίας».

-Πλάτων, «Νόμοι» [728c - 730a](#). Στο *Platonis opera I-V*. 1900-07. Ed. J. Burnet. Oxford: Clarendon Press [Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα]

[Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων](#)

Υποστηρικτικό/εκπαιδευτικό υλικό

Ταινίες

[Απόσπασμα](#) (διάρκεια 109') από την ταινία «Τρωάδες» του Ευριπίδη 1971, σενάριο - σκηνοθεσία: Μιχάλης Κακογιάννης, Μουσική: Μίκης Θεοδωράκης, παραγωγή: Μ. Κακογιάννης – Άνις Νόχρα [πηγή: YouTube].

Βίντεο

[«Η παλινωδία του Στησίχορου»](#). Απόσπασμα από πανεπιστημιακή παράδοση του καθηγητή Δ. Λιαντίνη σε μετεκπαιδευόμενους δασκάλους του Μαράσλειου Διδασκαλείου με θέμα «Η Ελένη, ως νοητική εποπτεία, από τον Όμηρο έως τον Ελύτη» [πηγή: YouTube]. [15-10-2012]

Φωτογραφίες / Εικόνες

[Οι ήρωες στην αγγειογραφία](#) [«Ελληνικός Πολιτισμός» - Ιστοχώρος του Γ. Παπαθανασίου – Πανελλήνιο Σχολικό Δίκτυο].

Ιστοσελίδες

[Ancient Egypt](#) [πηγή: The British Museum] [15-10-2012]

[Bibliotheca Augustana](#) [Litteraturae et Artis Collectio - Hochschule für angewandte Wissenschaften, Augsburg] [15-10-2012]

[Διεθνής Χάρτα των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου](#) [πηγή: UNHCR – Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες]. [15-10-2012]

[Google Images](#) [υπηρεσία αναζήτησης εικόνων]

[«Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων»](#) [πηγή: «Ενωμένοι για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα» - Διεθνής μη κερδοσκοπικός οργανισμός για την εφαρμογή της Οικουμενικής Διακήρυξης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων].

Πύλη για την ελληνική Γλώσσα:

[Βασικό Λεξικό της Αρχαίας Ελληνικής](#)

[Ηλεκτρονικά λεξικά](#)

[Σώματα Κειμένων Ανθολόγιο Αττικής Πεζογραφίας](#) [15-10-2012]

[Theoi Project](#) [15-10-2012]

Διδακτική πορεία / στάδια / φάσεις

Α΄ Φάση

1 διδακτική ώρα στην τάξη με διαδραστικό πίνακα:

Η εφαρμογή ξεκίνησε με δραματοποίηση του διαλόγου της Εισαγωγής (σσ. 5-6) του Διδακτικού Εγχειριδίου (είχε προηγηθεί προσυνηννόηση–προετοιμασία με συγκεκριμένους μαθητές που ανέλαβαν τους ρόλους του πατέρα και του γιου), γιατί τα παιδιά ανυπομονούσαν να την παρακολουθήσουν. Για να μην προδώσω τις προσδοκίες τους, άλλαξα την αρχική σειρά των δραστηριοτήτων και άφησα το συννεφόλεξο με χαρακτηρισμούς για την Ελένη ως 2η δραστηριότητα, αν και προηγείται λογικά. Τα παιδιά ενθουσιάστηκαν με τη δραματοποίηση της εισαγωγής από τους δύο συμμαθητές τους. Συμμετείχαν, επίσης, πρόθυμα στη δημιουργία του [συννεφόλεξου](#) (Wordle) με (ενδιαφέροντες) χαρακτηρισμούς για την Ελένη, τους οποίους κατέγραφε ένας μαθητής στον κλασικό πίνακα και ένας άλλος τους πληκτρολόγούσε απευθείας στον υπολογιστή, όταν όμως πήγαμε να διαμορφώσουμε το συννεφόλεξο, ο υπολογιστής διέγραψε τα πάντα. Το OpenOffice, φαίνεται, δεν υποστήριζε το Wordle. Το συννεφόλεξο με τους χαρακτηρισμούς της Ελένης προβλήθηκε στην επόμενη φάση σε φορητό υπολογιστή που έφερε κάποιος μαθητής από το σπίτι του, αλλά δεν μπορέσαμε να το αποθηκεύσουμε παρά μόνο ως pdf. Οι μαθητές ενθουσιάστηκαν με την ποικιλία των εναλλαγών.

Κατόπιν, επανήλθα στην τελευταία φράση του διαλόγου πατέρα - γιου της Εισαγωγής: «Παράξενη υπόθεση» και μοίρασα στους μαθητές το κοινό [Φύλλο](#)

[Εργασίας Α](#). Τους ζήτησα να βρουν συνώνυμα του επιθέτου «παράξενος» στο [Λεξικό της κοινής νεοελληνικής](#), του Μ. Τριανταφυλλίδη, με αναζήτηση του επιθέτου «παράξενος» και στο σώμα των λημμάτων.

Από τις τρεις σελίδες αποτελεσμάτων που παρουσιάζει το Λεξικό επιλέχθηκαν και αποθηκεύτηκαν στο «καλάθι» τα *επίθετα* συνώνυμα του «παράξενος» που φαίνονται πιο ... παράξενα. Ανάμεσά τους ξεχωρίσαμε το επίθετο «ξένος» (είναι άλλωστε το β' συνθετικό) και εστίασαμε στην ετυμολογία του στο τέλος του λήμματος: [αρχ. ξένος 'φιλοξενούμενος, ξένος, παράξενος']. Οι μαθητές αιτιολόγησαν τη σχέση του «ξένος» με το «παράξενος». Επαναλάβαμε την αναζήτηση του επιθέτου «ξένος» αυτή τη φορά στο [Βασικό Λεξικό της Αρχαίας Ελληνικής](#)

Οι μαθητές χρησιμοποίησαν τα λεξικά της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα χωρίς πρόβλημα, την αναζήτηση ανέλαβαν μαθητές που προθυμοποιήθηκαν και τα αποτελέσματα προβάλλονταν στον διαδραστικό πίνακα. Οι μαθητές αναγνώρισαν στην ευριπίδεια Ελένη και τις τρεις σημασίες του «ξένος». Στο τέλος της ώρας σχηματίστηκαν οι έξι ομάδες των μαθητών ως εξής: όρισα έξι μαθητές, που με είχαν διαβεβαιώσει για την εξοικείωσή τους με τη χρήση Η/Υ, ως αρχηγούς των έξι ομάδων και αυτοί διαδοχικά επέλεξαν τα μέλη της ομάδας τους.

Β' Φάση

2 διδακτικές ώρες στο εργαστήριο πληροφορικής και 1 ώρα στην τάξη

Οι έξι ομάδες μοιράστηκαν τα Φύλλα Εργασίας, που τους έθεταν το εξής επικοινωνιακό πλαίσιο:

«Ποια Ελένη;»

Διεξάγεται επίσημη έρευνα για το ποια τελικά είναι η ιστορία της Ελένης. Την έρευνα ανέλαβαν να φέρουν σε πέρας «Μαθητικοί Πράκτορες» που είχαν ως αποστολή να αποτιμήσουν στοιχεία και τεκμήρια και να παραδώσουν σε μία ώρα σχετική έκθεση:

[Φύλλο Εργασίας Β1](#): «Μαθητικός πράκτωρ 001» Η άποψη του Ομήρου

[Φύλλο Εργασίας Β2](#): «Μαθητικός πράκτωρ 002» Η άποψη του Ηροδότου

[Φύλλο Εργασίας Β3](#): «Μαθητικός πράκτωρ 003» Η άποψη του Γοργία

[Φύλλο Εργασίας B4](#): «Μαθητικός πράκτωρ 004» Η άποψη του Ευριπίδη στις «Τρωάδες»

[Φύλλο Εργασίας B5](#): «Μαθητικός πράκτωρ 005» Η άποψη του Ευριπίδη στην «Ελένη»

[Φύλλο εργασίας B6](#): «Μαθητικός πράκτωρ 006» Τα τεκμήρια της αγγειογραφίας .

Οι μαθητές ενθουσιάστηκαν με την ιδέα των πρακτόρων, αλλά, όταν συνειδητοποίησαν πως δεν θα «έπαιζαν», δυσανασχέτησαν. Με ρωτούσαν συνεχώς τι να κάνουν και δεν συγκεντρώθηκαν ουσιαστικά παρά στο τέλος της πρώτης ώρας. Από τις έξι ομάδες «παρέδωσαν» στο τέλος του δίωρου εργασία οι πέντε. Η άποψη του Γοργία δεν καταγράφηκε. Όλες οι ομάδες προτίμησαν να δημιουργήσουν PowerPoint, ωστόσο μόνο δύο παρήγαγαν «πολυτροπικό» αποτέλεσμα (Ομάδες B2 και B6). Αν λάβουμε υπόψη πως η B6 ασχολούνταν με τον μύθο της Ελένης στην αγγειογραφία, τότε μόνο μία ομάδα ενέταξε στο κείμενό της οπτικό υλικό (δεν θα τολμούσα να ελπίσω για άλλου είδους υλικό: ήχο, βίντεο κλπ). Όταν τους ζήτησα να στείλουν την εργασία τους στο ηλεκτρονικό μου ταχυδρομείο και στο δικό τους επίσης, κανείς δεν μπορούσε να επισυνάψει την εργασία του ούτε μπορούσαν να φανταστούν ότι μπορούν να στείλουν Email στους εαυτούς τους!

Η παρουσίαση των εργασιών έγινε αναγκαστικά σε επόμενη διδακτική ώρα στον διαδραστικό πίνακα. Κατά τη διάρκεια παρουσίασης των εργασιών οι μαθητές αυτοαξιολογούνταν (προφορικά) ως προς τη συμμετοχή τους στη συνεργατική διαδικασία και αξιολογούσαν και την εργασία των άλλων ομάδων, με κριτήρια το άρτιο, το εύληπτο και το ευπαρουσίαστο της εργασίας τους. Η τεκμηρίωση των κειμένων τους αποτέλεσε και για εμένα αξιολογικό δείκτη της εργασίας τους.

Δεν υπήρξε χρόνος για τη δημιουργία [συννεφόμενου](#), που να οπτικοποιεί τις ποικίλες εκδοχές του μύθου της Ελένης στην αρχαιότητα, όπως προέβλεπε το σενάριο. Δόθηκε προφορικά έμφαση στην αντιδιαστολή της ευριπίδειας με τις άλλες εκδοχές και προτίμησα να δούμε ποιες παρουσιάζουν την Ελένη ως αρνητική και ποιες ως θετική ηρωίδα και κατόπιν να εστιάσω την προσοχή τους στον τρόπο

οργάνωσης μιας ομαδικής εργασίας, κυρίως στον χρονισμό και τον καθορισμό αρμοδιοτήτων των μελών.

Γ' Φάση

2 διδακτικές ώρες στο εργαστήριο πληροφορικής και 1 ώρα στην τάξη

Εστίαση στην ευριπίδεια εκδοχή:

1^η ώρα:

Οι μαθητές χωρίστηκαν σε έξι ομάδες διαφορετικές από αυτές της Β' φάσης. Οι ομάδες χωρίστηκαν στη μέση και τα δυο μισά ενώθηκαν με άλλα. Οι μαθητές ανταποκρίθηκαν με μεγαλύτερη ευκολία, αν και δυσανεστήθηκαν έντονα με την αλλαγή στη σύσταση των ομάδων. Αυτή μάλλον δεν λειτούργησε θετικά, γιατί τα παιδιά δεν έχουν την κουλτούρα της συνεργασίας και δυσανασχέτησαν που, ενώ είχαν βρει έναν κοινό κώδικα επικοινωνίας, κλήθηκαν να αλλάξουν συνεργάτες.

Οι ομάδες ανέλαβαν ανά δύο το κοινό [Φύλλο Εργασίας Γ1](#), που περιλαμβάνει δύο δραστηριότητες, μία διερευνητική («Η Ελένη από φιλοξενούμενη ικέτιδα») και μια συγκριτική («Σύγκριση ευριπίδειας Ελένης – ομηρικού Οδυσσέα»). Δόθηκε η ευχέρεια στους μαθητές να ρυθμίσουν τους ρόλους τους μέσα στην ομάδα τους και να μοιράσουν μεταξύ τους τις δραστηριότητες. Τονίστηκε, ωστόσο, ότι το αποτέλεσμα της εργασίας θα έπρεπε να είναι ενοποιημένο και συλλογικό.

Παρότι η εκπόνηση του Φύλλου Εργασίας Γ1 ήταν προγραμματισμένη για μία ώρα (με δεδομένο πως κάθε φύλλο το μοιράζονταν δύο ομάδες, οπότε λογικά μπορούσαν να μοιράσουν και τις δραστηριότητες), χρειάστηκαν τελικά το δίωρο, χωρίς ωστόσο να καταφέρουν να μου παραδώσουν τελικό αποτέλεσμα. Το θέμα της διαχείρισης του χρόνου από μέρους των μαθητών παρέμεινε άλυτο. Για τις εργασίες προτίμησαν ξανά τη μορφή της παρουσίασης (PowerPoint) και κινήθηκαν στο επίπεδο των τυπικών απαντήσεων, χωρίς να συντάξουν πολυτροπικό υλικό. Στο σύνολό τους οι ομάδες προσφέρθηκαν να μου αποστείλουν τις εργασίες τους από το σπίτι, αφού τις επεξεργαστούν περαιτέρω. Εκμεταλλεύτηκα το τελευταίο δεκάλεπτο της 2^{ης} ώρας για να τους προετοιμάσω για το [Φύλλο Εργασίας Γ2](#), τον Αγώνα λόγων ανάμεσα στους «Έλληνες», τους «Αιγύπτιους» και τους «Φίλους της Ελένης», που

ορίστηκε να δουλευτεί, μαζί με την παρουσίαση των εργασιών των ομάδων, για το επόμενο μάθημα.

3η ώρα

Σε επόμενη ώρα, χρησιμοποιώντας τον διαδραστικό πίνακα στην τάξη, έγινε η παρουσίαση των εργασιών. Εστίασαμε όμως στη μοναδική επεξεργασμένη εργασία (Ομάδα Γ3_α), την οποία βελτιώσαμε συνεργατικά, με όλους τους μαθητές να προτείνουν τρόπους καλύτερης παρουσίασης του περιεχομένου και συνδυασμού του με οπτικό υλικό. Αφιέρωσα εκεί αρκετό χρόνο, γιατί διαπίστωνα πως, παρόλα όσα είχαμε πει σχετικά, τα παιδιά δεν είχαν συνειδητοποιήσει τη διαφοροποίηση του αναλυτικού λόγου ενός συνεχούς κειμένου και του συνοπτικού λόγου που χρησιμοποιείται σε μια παρουσίαση (PowerPoint) ούτε του συμπληρωματικού ρόλου του πολυτροπικού υλικού (που εξακολουθούσαν να το αντιμετωπίζουν διακοσμητικά). Το αποτέλεσμα ήταν η Ομάδα Γ3 να επεξεργαστεί ξανά το υλικό της και να δημιουργήσει ένα νέο PowerPoint (Ομάδα Γ3_β) και το παράδειγμά της να μιμηθούν και οι άλλες Ομάδες (Ομάδα Γ1 και Ομάδα Γ2). Μία από τις έξι ομάδες διαφοροποιήθηκε από το ζευγάρι της και δημιούργησε ένα έγγραφο του Word.

Κατόπιν οι τρεις ομάδες (Ομάδα 1: Εκπρόσωποι της ελληνικής κοινής γνώμης, Ομάδα 2: Εκπρόσωποι της αιγυπτιακής κοινής γνώμης, Ομάδα 3: Φίλοι της Ελένης) εμπλέχτηκαν στη βιωματική δραστηριότητα του Αγώνα λόγων: [Φύλλο Εργασίας Γ2](#).

Ο αγώνας λόγων έγινε με δύο εκπροσώπους κάθε ομάδας που πήραν διαδοχικά το λόγο. Οι «Έλληνες» και οι «Φίλοι της Ελένης» ήταν οι πιο δυναμικοί. Οι εκπρόσωποι των «Αιγυπτίων» δυσκολεύτηκαν στην αρχή να τοποθετηθούν: τους βοήθησα λέγοντάς τους πως εκπροσωπούν τη χώρα υποδοχής της Ελένης και από αυτή την οπτική βλέπουν τα πράγματα. Ο αγώνας εξελίχτηκε κάπως άναρχα, καθώς κάθε εκπρόσωπος ανταπαντούσε πριν καλά-καλά ολοκληρώσει ο προηγούμενος. Το όλο σκηνικό θύμιζε κάπως κοκορομαχία και λειτούργησε μάλλον εκτονωτικά. Ωστόσο, διαφάνηκε σαφώς η διάσταση ανάμεσα στο «φαίνεσθαι» και το «είναι» στην ευριπίδεια εκδοχή του μύθου. Φυσικά, δεν υπήρχε περίπτωση να πληκτρολογηθούν τα βασικά σημεία των επιχειρημάτων τους. Εκ των υστέρων σκέφτηκα πως ένας

τρόπος να τηρηθεί στοιχειωδώς κάποια σειρά θα ήταν να ηχογραφήσουμε τον αγώνα με Audacity. Έτσι κάθε εκπρόσωπος «για τεχνικούς λόγους» θα αναγκαζόταν να πάρει με τη σειρά το λόγο, ώστε να καταγραφεί η άποψή του.

Στο τέλος των δραστηριοτήτων ζητήθηκε από τους μαθητές να χαρακτηρίσουν ξανά την Ελένη. Δημιουργήθηκε ξανά ένα συννεφόλεξο με την ευριπίδεια εκδοχή για την Ελένη. Αυτό αποτέλεσε για μένα κριτήριο αξιολόγησης για την αφομοίωση της ευριπίδειας εκδοχής από τους μαθητές.

4^η φάση

2 διδακτικές ώρες στη σχολική αίθουσα με χρήση διαδραστικού πίνακα

«Διασυνδέσεις με το παρόν»

Στην εφαρμογή της φάσης αυτής υπήρξαν **δύο βασικές διαφοροποιήσεις** από το αρχικό σενάριο:

1. Δεν μπόρεσα να εξασφαλίσω το εργαστήριο Η/Υ και εφάρμοσα το σενάριο στην τάξη με τη χρήση του διαδραστικού πίνακα. Τον φορητό υπολογιστή χειρίζονταν διαδοχικά μαθητές που προθυμοποιήθηκαν. Στα παιδιά μοίρασα σε έντυπη μορφή το [Φύλλο Εργασίας Δ](#). Προσεγγίσαμε τις έννοιες «ξένος», «φιλοξενούμενος», «κέτης» στην κλασική αρχαιότητα («Νόμοι» του Πλάτωνα στο Ανθολόγιο Αττικής Πεζογραφίας της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα) και τις συσχετίσαμε με την ηρωίδα του Ευριπίδη και με σημερινά δεδομένα. Τα παιδιά εντυπωσιάστηκαν από το πλατωνικό κείμενο και ανακάλεσαν πρόθυμα σχετικές γνώσεις για τις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες από το μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής. Συσχέτισαν μάλιστα, μέσω στοχευμένων ερωτήσεων, την έννοια της προκατάληψης με τη διάσταση ανάμεσα στο «φαίνεσθαι» και το «είναι». Κατόπιν, αναζήτησαν στην [ιστοσελίδα του ΟΗΕ](#) τη χάρτα των Ανθρωπίνων δικαιωμάτων και προσπάθησαν να την «εφαρμόσουν» στην περίπτωση της Ελένης. Παράλληλα, επέλεξαν να προβληθούν και δύο από τα τριάντα μονόλεπτα βιντεάκια που συνοδεύουν τα άρθρα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην ιστοσελίδα. Οι δραστηριότητες έγιναν με ενθουσιώδη προφορική συζήτηση, ενώ η τελική δραστηριότητα (η σύνταξη ενός άρθρου με θέμα «Οι ξένοι και η προστασία τους: Από την αρχαιότητα στη σημερινή

πραγματικότητα») δόθηκε ως γραπτή εργασία στο σπίτι, ομαδική ή ατομική, όπως επέλεγε ο καθένας τους. Σε αυτήν ανταποκρίθηκαν, δυστυχώς, ελάχιστοι μαθητές.

2. Η Δ΄ φάση δεν εφαρμόστηκε σε συνέχεια με τις προηγούμενες, αλλά αφού τελείωσε η διδασκαλία και της 2^{ης} σκηνής του Προλόγου και λειτούργησε ως ανακεφαλαίωση. Αυτό έγινε, γιατί η εμμονή σε ένα περιορισμένης έκτασης κείμενο επί τόσες διδακτικές ώρες θα ήταν κουραστική για τους μαθητές, αλλά και γιατί ο Τεύκρος (ένας άλλος ξένος που φτάνει στην Αίγυπτο) ανοίγει την οπτική των παιδιών πάνω στο θέμα και μπορεί να ενταχθεί και αυτός στα σχετικά πεδία πραγμάτευσης (προστασία ξένων, ανθρώπινα δικαιώματα κλπ.). Ανοίξαμε, έτσι, τη συζήτηση και οι μαθητές αναζήτησαν και την έννοια του «εξόριστου-ξένου» στην ιστορική και τη σημερινή διάστασή της. Καθώς ήταν πρόσφατη και η γιορτή του Πολυτεχνείου, το θέμα έδωσε πολύ ωραία. Εντάξαμε, επίσης, στη συζήτηση τη λειτουργία της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες και τις ανθρωπιστικές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις.

ΣΤ. ΦΥΛΛΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Α΄ Φάση

Φύλλο Εργασίας Α

Επισκεφτείτε το [Λεξικό της κοινής νεοελληνικής](#), του Μ. Τριανταφυλλίδη και αναζητήστε το επίθετο «**παράξενος**» και στο σώμα των λημμάτων.

Από τις τρεις σελίδες αποτελεσμάτων που σας παρουσιάζει το λεξικό επιλέξτε και βάλτε στο «καλάθι» τα **επίθετα** συνώνυμα του παράξενος που σας φαίνονται πιο ... **παράξενα**.

Αντιγράψτε τα λήμματα σε ένα έγγραφο του Word.

Η εναλλακτικά αναζητήστε την ετυμολογία του παράξενος

Αναζητήστε το λήμμα «**ξένος**» [Λεξικό της κοινής νεοελληνικής](#)

Εστιάζουμε στην ετυμολογία στο τέλος του λήμματος: [αρχ. ξένος `φιλοξενούμενος, ξένος, παράξενος`]

Αναζητήστε το λήμμα «**ξένος**» και στο [Βασικό Λεξικό της Αρχαίας Ελληνικής](#)

Να εξετάσετε ποιες από τις τρεις σημασίες ταιριάζουν στην Ελένη

Β' Φάση

Φύλλο Εργασίας Β1

«Μαθητικός πράκτωρ 001» Η άποψη του Ομήρου

Αφού ερευνήσετε:

1. Στην ιστοσελίδα του Μικρού Απόπλου, τους στίχους της «Ιλιάδας» [Γ 36-58](#), σε μετάφραση Αλ. Πάλλη
2. Στο σχολικό Βιβλίο της «Ιλιάδας»,(Β' Γυμνασίου) στην Ενότητα 5, τους στίχους [Γ 146-180](#).

να παραδώσετε το πόρισμά σας σχετικά με τις απόψεις του Ομήρου για την Ελένη σε μορφή Παρουσίασης (PowerPoint) ή σε μορφή κειμένου Word. Να αναδείξετε στο κείμενό σας **την ιδιαιτερότητα της οπτικής του Ομήρου**. Ειδικότερα, να λάβετε υπόψη σας, εκτός των άλλων, και τις παρακάτω ερωτήσεις:

- Πού βρίσκεται η Ελένη και πώς βρέθηκε εκεί ;
- Ποια είναι θέση της και η ευθύνη της (υπάρχει ενοχή;)
- Πώς αισθάνεται η ίδια;
- Ποια η στάση των άλλων απέναντί της;

Φύλλο Εργασίας Β2

«Μαθητικός πράκτωρ 002» Η άποψη του Ηροδότου

- Ο Ηρόδοτος στο [B 113-115](#) των «Ιστοριών» του αναφέρεται στην εκδοχή των Αιγυπτίων για την Ελένη, όπως του την διηγήθηκαν αιγύπτιοι ιερείς. Να αναζητήσετε τη μετάφραση του αποσπάσματος, στις σ. 204-6 του παλαιού βιβλίου της Δραματικής ποίησης: (Για να ανοίξετε την ιστοσελίδα, αντιγράψτε τη διεύθυνση και επικολλήστε τη στο πλαίσιο αναζήτησης του φυλλομετρητή)
- **Να παραδώσετε το πόρισμά** σας σχετικά με τις απόψεις του Ηροδότου για την Ελένη σε μορφή Παρουσίασης (PowerPoint) ή σε μορφή κειμένου Word. Να αναδείξετε στο κείμενό σας **την ιδιαιτερότητα της οπτικής του Ηροδότου**. Ειδικότερα, να λάβετε υπόψη σας, εκτός των άλλων, και τις παρακάτω ερωτήσεις:
 - Πού βρίσκεται η Ελένη κατά την άποψη του Ηροδότου και πώς βρέθηκε εκεί ;
 - Ποια είναι θέση της και η ευθύνη της (υπάρχει ενοχή;)
 - Ποια η στάση των άλλων απέναντί της;

Φύλλο Εργασίας Β3

«Μαθητικός πράκτωρ 003» Η άποψη του Γοργία

- Να αναζητήσετε στο βιβλίο «Ανθολόγιο Φιλοσοφικών Κειμένων» ης Γ΄ Γυμνασίου, στη 2η Ενότητα του 2^{ου} Κεφαλαίου [το απόσπασμα](#) του Ρητορικού λόγου του Γοργία «Ελένης Εγκώμιον» 1, 6-8 και 11-12:
- Εναλλακτικά μπορείτε να δείτε όλο το [κείμενο](#) του Γοργία στην ιστοσελίδα του Μικρού Απόπλου:
- **Να παραδώσετε το πόρισμά** σας σχετικά με τις απόψεις του Γοργία για την Ελένη σε μορφή Παρουσίασης (PowerPoint) ή σε μορφή πολυτροπικού κειμένου Word. Να αναδείξετε στο κείμενό σας την ιδιαιτερότητα της οπτικής του Γοργία. Ειδικότερα να λάβετε υπόψη σας, εκτός των άλλων, και τις παρακάτω ερωτήσεις:
 - Πού βρίσκεται η Ελένη και πώς βρέθηκε εκεί ;
 - Ποια είναι θέση της και η ευθύνη της (υπάρχει ενοχή;)
 - Ποια η στάση των άλλων απέναντί της;

Φύλλο Εργασίας Β4

«**Μαθητικός πράκτωρ 004**»: Η άποψη του Ευριπίδη στις «Τρωάδες»

- Να αναζητήσετε στο σχολικό σας βιβλίο, σ. 13, το [παράλληλο κείμενο 2](#), απόσπασμα από την τραγωδία του Ευριπίδη «Τρωάδες»
- Να παρακολουθήσετε το απόσπασμα από την ταινία του Μ. Κακογιάννη [Τρωάδες](#), που στηρίζεται στην ομώνυμη τραγωδία του Ευριπίδη:
- Να παραδώσετε το πόρισμά σας σχετικά με τις απόψεις του Ευριπίδη για την Ελένη στις «Τρωάδες» σε μορφή Παρουσίασης (PowerPoint) ή σε μορφή πολυτροπικού κειμένου Word. Να αναδείξετε στο κείμενό σας την ιδιαιτερότητα της οπτικής του Ευριπίδη σε αυτή την τραγωδία. Ειδικότερα, να λάβετε υπόψη σας, εκτός των άλλων, και τις παρακάτω ερωτήσεις:
 - Πού βρίσκεται η Ελένη και πώς βρέθηκε εκεί ;
 - Ποια είναι θέση της και η ευθύνη της (υπάρχει ενοχή;)
 - Ποια η στάση των άλλων απέναντί της;

Φύλλο Εργασίας Β5

«**Μαθητικός πράκτωρ 005**»: Η άποψη του Ευριπίδη στην «Ελένη»

- Να αναζητήσετε τον εισαγωγικό μονόλογο της Ελένης στον [Πρόλογο \(στ. 1-82\)](#) της ομώνυμης τραγωδίας στο σχολικό σας βιβλίο:
- Να παραδώσετε το πόρισμά σας σχετικά με τις απόψεις του Ευριπίδη για την Ελένη στην ομώνυμη τραγωδία του «Ελένη» σε μορφή Παρουσίασης (PowerPoint) ή σε μορφή πολυτροπικού κειμένου Word. Να αναδείξετε στο κείμενό σας την ιδιαιτερότητα της οπτικής του Ευριπίδη σε αυτή την τραγωδία. Ειδικότερα, να λάβετε υπόψη σας, εκτός των άλλων, και τις παρακάτω ερωτήσεις:
 - πού βρίσκεται η Ελένη και πώς βρέθηκε εκεί ;
 - ποια είναι θέση της και η ευθύνη της (υπάρχει ενοχή);
 - πώς αισθάνεται η ίδια;
 - ποια η στάση των άλλων απέναντί της;

Εναλλακτικά: Αφού παρακολουθήσετε το παρακάτω βίντεο με ομιλητή τον Δ. Λιαντίνη σχετικά με την [«Παλινωδία»](#) του Στησίχορου, να συγκρίνετε την εκδοχή του Στησίχορου με αυτή που εκφράζει ο Ευριπίδης στην «Ελένη».

Φύλλο εργασίας Β6

«Μαθητικός πράκτωρ 006» Τα τεκμήρια της αγγειογραφίας

- Να αναζητήσετε στο διαδίκτυο αγγειογραφίες με θέμα την ωραία Ελένη και να τις παρουσιάσετε σε ένα πρόγραμμα Παρουσίασης (PowerPoint). Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε τις ιστοσελίδες του Ελληνικού Πολιτισμού [Οι ήρωες στην αγγειογραφία](#) και του [Theoi Project](#) ή να αναζητήσετε ελεύθερα και άλλες:
- Να **παραδώσετε το πόρισμά** σας σχετικά με την απεικόνιση του μύθου της Ελένης στην αρχαία αγγειογραφία σε μορφή Παρουσίασης (PowerPoint) ή σε μορφή πολυτροπικού κειμένου Word. Ειδικότερα, να λάβετε υπόψη σας, εκτός των άλλων, και τις παρακάτω ερωτήσεις:
 - Σε ποιες από τις εκδοχές του μύθου της Ελένης αναφέρονται οι αγγειογραφίες;
 - Ποιες σκηνές είναι οι πιο δημοφιλείς;

Γ' Φάση

Κοινό Φύλλο Εργασίας Γ1

1^η Αποστολή

Η Ελένη από «φιλοξενούμενη» - «ικέτιδα»: Το ψυχολογικό πορτρέτο μιας τραγικής ηρωίδας

- Αφού συμβουλευτείτε στο [Λεξικό Όρων Αρχαίας Ελληνικής Τραγωδίας](#) το λήμμα «τραγικός ήρωας» (σ. 144) να επισημάνετε ποια στοιχεία καθιστούν την **Ελένη τραγική ηρωίδα** α) στο παρελθόν και β) στο παρόν. Να κρατήσετε σημειώσεις σε ένα έγγραφο του Word.
- Κατόπιν να διαβάσετε ξανά το κείμενο του [εισαγωγικού μονολόγου](#) της Ελένης και, στηριγμένοι σε στίχους του κειμένου, να διαγράψετε το **ψυχολογικό πορτρέτο της Ελένης**. Να κρατήσετε σημειώσεις σε ένα έγγραφο του Word.
- Να αναζητήσετε στο διαδίκτυο εικόνες που θα μπορούσαν να αισθητοποιήσουν (εκφράσουν) τις ψυχικές καταστάσεις της Ελένης και, εκμεταλλευόμενοι τις σημειώσεις σας, να δημιουργήσετε μια σχετική παρουσίαση (PowerPoint) με τίτλο «Το ψυχολογικό πορτρέτο μιας τραγικής ηρωίδας».

2^η Αποστολή:

Η «φιλοξενούμενη» Ελένη – ο «φιλοξενούμενος» Οδυσσέας

- Να επισκεφτείτε την ιστοσελίδα του Μικρού Απόπλου και να διαβάσετε τους στίχους της Οδύσσειας [ε 44-60](#)
- Να **συγκρίνετε** την Ελένη του Ευριπίδη με τον ομηρικό Οδυσσέα και να βρείτε τυχόν **ομοιότητες** (σε σχέση με τις συνθήκες ζωής τους, τη θέση τους, τα αισθήματα, τις επιθυμίες, τις δυσκολίες τους).
- Να αποτυπώσετε τα συμπεράσματά σας σε ένα κείμενο Word, για να τα παρουσιάσετε στην ολομέλεια. Μπορείτε, αν θέλετε, να εμπλουτίσετε το κείμενό σας με εικόνες που θα αναζητήσετε στο διαδίκτυο.

Κοινό Φύλλο Εργασίας Γ2

Το «φαίνεσθαι» και το «είναι»

- Οι μαθητές χωρίζονται σε τρεις ομάδες και αντιπαρατίθενται σε έναν **αγώνα λόγων** με θέμα την Ωραία Ελένη (το πρόσωπο, τη θέση, τα κίνητρα, τις επιλογές, την ενοχή, την τραγικότητά της κλπ).
- Κάθε ομάδα συσκέπτεται και σημειώνει τα επιχειρήματά της με βάση την οπτική γωνία που εκπροσωπεί.
- Ο διάλογος είναι προφορικός ή και πληκτρολογείται στα βασικά του σημεία, αν υπάρχουν μαθητές με ανάλογη ταχύτητα πληκτρολόγησης.
- Κάθε ομάδα έχει τρία λεπτά για να τοποθετηθεί αρχικά και κατόπιν ακολουθεί κυκλικά η αντίκρουση των επιχειρημάτων των άλλων ομάδων.
 - Ομάδα 1: Εκπρόσωποι της ελληνικής κοινής γνώμης
 - Ομάδα 2: Εκπρόσωποι της αιγυπτιακής κοινής γνώμης
 - Ομάδα 3: Φίλοι της Ελένης

Δ' Φάση

Κοινό Φύλλο Εργασίας Δ

1^η Αποστολή

- Επισκεφτείτε την Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα, στο Ανθολόγιο Αττικής Πεζογραφίας, βρείτε το απόσπασμα από τους «Νόμους» του [Πλάτωνα 728c-730a](#): Αφού διαβάσετε το εισαγωγικό σημείωμα, να επιλέξετε πάνω αριστερά την *Εμφάνιση μετάφρασης* (υπάρχουν [δύο μεταφράσεις](#)) και να εστιάσετε στις δύο τελευταίες παραγράφους του κειμένου (729e- 730a) που αναφέρονται στους «ξένους».
 - Πώς αποδίδουν τη λέξη «ξένους» οι δυο μεταφραστές;
 - Ποια συνώνυμα της λέξης «ξένος» με τη σημερινή σημασία του όρου θα αποδίδετε εσείς στην Ελένη; Συμβουλευτείτε το [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#) του Μ. Τριανταφυλλίδη
 - Για ποιους λόγους, σύμφωνα με τον Πλάτωνα, πρέπει οι πολίτες να τιμούν τους «ξένους»;
 - Ποιο σφάλμα πρέπει οπωσδήποτε να αποφύγει κανείς στη ζωή του; Ποια πρέπει να είναι η στάση των πολιτών απέναντι στους ικέτες;

2^η Αποστολή

A) Να συμβουλευτείτε το Βιβλίο της Πολιτικής και Κοινωνικής Αγωγής, [κεφ. 2, σ.16](#) σχετικά με τις «ευάλωτες κοινωνικές ομάδες» και την «άνιση μεταχείριση» που υφίστανται

- Να συζητήσετε μεταξύ σας το θέμα: Η Ελένη ανήκει με σημερινή ορολογία σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες; Αν ναι σε ποιες;

B) Να αναζητήσετε τη Διεθνή Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ στις ιστοσελίδες:

- [Ενωμένοι για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα \(Uhr\)](#)
- [Υπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες \(Υ.Α.\)](#)
- Σε ένα κείμενό σας σε Word διατυπώστε με σημερινή ορολογία τα δικαιώματα της Ελένης που καταπατούνται.

Τελική Δραστηριότητα:

- Αξιοποιώντας στοιχεία από όλες τις παραπάνω δραστηριότητες, να γράψετε ένα πολυτροπικό άρθρο με θέμα «Οι ξένοι και η προστασία τους: Από την αρχαιότητα στη σημερινή πραγματικότητα».
- **Εναλλακτικά:** Να δημιουργήσετε μια ηλεκτρονική αφίσα με το ίδιο θέμα «Οι ξένοι και η προστασία τους: Από την αρχαιότητα στη σημερινή πραγματικότητα».

Ζ. ΆΛΛΕΣ ΕΚΔΟΧΕΣ

Φύλλο Εργασίας Β6 (Επέκταση)

Διερεύνηση του μύθου της Ελένης και στη νεότερη ζωγραφική

Φύλλο εργασίας Β7 (Επέκταση)

Διερεύνηση του μύθου της Ελένης και στη σύγχρονη λογοτεχνία («Ελένη» του Γ. Σεφέρη, του Γ. Ρίτσου)

Φύλλο Εργασίας Γ1 (Εναλλακτικά)

1^η Αποστολή:

Ως τόπος δράσης της τραγωδίας «Ελένη» ορίζεται η Αίγυπτος. Να δημιουργήσετε μια Παρουσίαση (PowerPoint) με χαρακτηριστικές εικόνες της Αρχαίας Αιγύπτου. Πώς φαντάζεστε το παλάτι του Πρωτέα όπου ζούσε η Ελένη; Μπορείτε να αντλήσετε φωτογραφικό υλικό από τις παρακάτω ιστοσελίδες:

- Την ιστοσελίδα της [Bibliotheca Augustana](#)
Από την αριστερή στήλη να επιλέξετε το [Museum virtuale](#). Κατόπιν το Index alphabeticus. Στη λίστα των φωτογραφιών που θα αναδυθεί να επιλέξετε όσες αναφέρουν χώρα προέλευσης την Αίγυπτο.
- Την ιστοσελίδα του Βρετανικού Μουσείου για την [Αρχαία Αίγυπτο](#)
- Με ελεύθερη αναζήτηση στο Google Εικόνες
- Για να βρείτε φωτογραφίες των σημαντικότερων εκθεμάτων του Αιγυπτιακού μουσείου στο Κάιρο, μπορείτε να χρησιμοποιήσετε στο πλαίσιο των εικόνων στο google ως λέξη αναζήτησης: «tutankhamun treasures» (ευρήματα από τον ασύλητο τάφο του φαραώ Τουταγχαμών).
- (Αν ενδιαφέρεστε, σύντομες πληροφορίες [για τη ζωή του Τουταγχαμών](#) μπορείτε να βρείτε στη LivePedia.)

2^η Αποστολή: Σύγκριση ευριπίδειων προλόγων ως προς την παρουσίαση του τόπου.

- Να επισκεφτείτε την ιστοσελίδα του [Μικρού Απόπλου](#) και να επιλέξετε στην επάνω μπάρα τα [Κείμενα με μετάφραση](#). Από τον κατάλογο κειμένων

που θα αναδυθεί να επιλέξετε τις «Βάκχες» του Ευριπίδη και να αντιγράψετε σε έγγραφο Word τους 10 πρώτους στίχους του [Προλόγου](#).

- Να επαναλάβετε τη διαδικασία για την «Ιφιγένεια εν Ταύροις» και να αντιγράψετε τους 14 πρώτους στίχους του [Προλόγου](#).
- Αποστολή σας: Να συγκρίνετε τους δυο Προλόγους με τον Πρόλογο της «Ελένης» και να επισημάνετε:
 - Ποιοι τόποι αναφέρονται στους τρεις Προλόγους και πώς προσδιορίζονται-περιγράφονται; Υπάρχουν κοινά στοιχεία; Να λάβετε υπόψη σας και τους στίχους 62-3 της «Ελένης».
 - Πώς περιγράφει ο Ευριπίδης την Αίγυπτο και πώς εξηγείτε την επιλογή του αυτή;
- Να καταγράψετε τα συμπεράσματά σας στο έγγραφο του Word, ή να τα προσθέσετε σε διαφάνειες στην παρουσίαση της προηγούμενης δραστηριότητας, ώστε να τα παρουσιάσετε στην ολομέλεια.

3^η Αποστολή

- Με ποιους τρόπους αποδίδεται ο τόπος (Αίγυπτος) στον σκηνικό χώρο (όψη); Να αναζητήσετε στο διαδίκτυο φωτογραφίες παραστάσεων της «Ελένης». Ποιοι όροι είναι για σας συνώνυμοι της Αιγύπτου; Να παρατηρήσετε πώς αυτοί οι όροι αποδίδονται σκηνογραφικά στις φωτογραφίες των παραστάσεων. Να συνθέσετε μια παρουσίαση με τα ευρήματά σας και να την παρουσιάσετε στην ολομέλεια.

Φύλλο Εργασίας Δ1 (Επέκταση)

- Αναγνωρίζετε στην Ελένη τα χαρακτηριστικά του ψυχολογικού πορτρέτου του «ξένου»;
- Ποιος «προστατεύει» τους ξένους σήμερα; Γνωρίζετε ανθρωπιστικές οργανώσεις με αυτό το έργο;

- Να αναζητήσετε στο διαδίκτυο φωτογραφίες που θα ταίριαζαν στον τίτλο: «Το βλέμμα των ξένων» και να δημιουργήσετε μια σχετική Παρουσίαση, σχολιάζοντας τι προδίδει το βλέμμα αυτό.

Φύλλο Εργασίας Δ2 (Επέκταση)

- Να αναζητήσετε στα [Ηλεκτρονικά λεξικά](#) της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα ή σε άλλες ηλεκτρονικές πηγές την έννοια «πρόσφυγας»
- Πότε χρησιμοποιήθηκε η λέξη πρόσφυγας στην εθνική μας ιστορία;
- Να αναζητήσετε φωτογραφίες στο διαδίκτυο με λέξη κλειδί «πρόσφυγας» και να αποδώσετε έναν υπότιτλο

Φύλλο Εργασίας Δ2 (Επέκταση)

- Τι είναι οι πρόσφυγες στη σημερινή πραγματικότητα;
- Πόσες κατηγορίες προσφύγων μπορείτε να κατονομάσετε;
- Να αναζητήσετε στο διαδίκτυο το ρόλο της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες;
- Αναζητήστε στα [Ηλεκτρονικά λεξικά](#) της Πύλης για την Ελληνική γλώσσα ή σε άλλες ηλεκτρονικές πηγές την έννοια «άσυλο»

Η. ΚΡΙΤΙΚΗ

Η εφαρμογή του σεναρίου: Η «ξένη» Ελένη του Ευριπίδη έγινε μετά εμποδίων στο Διαπολιτισμικό Γυμνάσιο Ευόσμου, σε ένα τμήμα 24 μαθητών μέτριων δυνατοτήτων, στο οποίο εντάσσονται και τρεις αρχάριοι αλλοδαποί μαθητές, τρεις με αρκετά καλό επίπεδο γνώσης της ελληνικής γλώσσας και τρεις με καλό.

Πρόβλημα δημιούργησε το γεγονός ότι δεν υπήρξε ευχέρεια χρήσης του εργαστηρίου Η/Υ για όλες τις ώρες που το υπολόγιζα και αναγκάστηκα να «εφ(προσ)αρμόσω» την εφαρμογή στην τάξη με διαδραστικό πίνακα. Ένα άλλο θέμα είναι πως οι υπολογιστές του εργαστηρίου είναι πολύ αργοί και λειτουργούν με Microsoft Office, ενώ οι φορητοί υπολογιστές (που συνοδεύουν τους διαδραστικούς) είναι μεν ταχύτεροι αλλά λειτουργούν με OpenOffice, πράγμα που δημιούργησε αρκετά προβλήματα συμβατότητας.

Οι μαθητές δεν ήταν εξοικειωμένοι με τη χρήση Η/Υ και την ομαδοσυνεργατική διαδικασία και δημιουργήθηκε σοβαρό πρόβλημα στο χρονισμό των δραστηριοτήτων.

Οι δραστηριότητες αποδείχτηκαν πολλές. Ο διδάσκων θα μπορούσε να παραλείψει κάποιες. Παραδείγματος χάριν το Φύλλο Εργασίας Β3 για την άποψη του Γοργία για την Ελένη δυσκόλεψε τους μαθητές. Κάποιες άλλες δραστηριότητες, π.χ. η αναζήτηση της τραγικότητας της Ελένης, θα μπορούσαν να ανατεθούν ως εργασίες στο σπίτι (στο Φύλλο Εργασίας Γ1)

Γενικά, η εφαρμογή μεγάλων σεναρίων με ΤΠΕ κουράζει τα παιδιά, γιατί είναι απαιτητική και προϋποθέτει αυτενέργεια, και θα ήταν ίσως προτιμότερο να εναλλάσσονται οι δραστηριότητες με ΤΠΕ με κλασική διδασκαλία. Για αυτόν τον λόγο, προκρίθηκε η μετάθεση της Δ' φάσης του σεναρίου μετά την ολοκλήρωση και της 2ης σκηνής του Προλόγου.

Ωστόσο, η όλη διαδικασία λειτούργησε αποτελεσματικά ως προς την επίτευξη των στόχων του σεναρίου και εποικοδομητικά για τους μαθητές που παρά την αρχική δυσκαμψία στην παραγωγή εργασίας σε ηλεκτρονικό περιβάλλον, κατόπιν έδειξαν προθυμία και συναγωνισμό μεταξύ τους.

Θ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Cartledge, P. [1993] 2002. *Οι Έλληνες. Εικόνες του εαυτού και των άλλων*. Μτφρ. Π. Μπουρλάκης. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Γιάννου, Τ. 2011. «Οι ΤΠΕ στο μάθημα των αρχαίων ελληνικών». Στο *Επιμόρφωση Εκπαιδευτικών για την αξιοποίηση και την εφαρμογή των ΤΠΕ στη διδακτική πράξη. Επιμορφωτικό υλικό για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στα ΠΑΚΕ*. (Τεύχος 3). Πάτρα: ΕΑΙΤΥ, 104-128

http://filologistpe.files.wordpress.com/2012/10/yliko_pe02-201106.pdf

ΙΑΚΩΒ, Δ. 2001. *Η ποιητική της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας*. Αθήνα: ΜΙΕΤ

Κουτσογιάννης, Δ. 2012. «Ο ρόμβος της γλωσσικής εκπαίδευσης». Στο *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα. Πρακτικά της 32^{ης} Συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας Α.Π.Θ.* Θεσσαλονίκη: ΙΝΣ, 208-222.

http://ins.web.auth.gr/images/MEG_PLIRI/MEG_32_208_222.pdf

Κουτσογιάννης Δ., Ακριτίδου Μ. & Σ. Αντωνοπούλου 2010. «Οι διαδραστικοί πίνακες και η αξιοποίησή τους στα φιλολογικά μαθήματα.» Στο *Επιμορφωτικό υλικό για την επιμόρφωση εκπαιδευτικών στα Κέντρα Στήριξης Επιμόρφωσης. (Τεύχος 3 Κλάδος ΠΕ02)*. Πάτρα: ΕΑΙΤΥ.

<http://blogs.sch.gr/polharit/files/2011/11/diadrastikoipe02final-100913082431-phrapp01.pdf>

Κουτσογιάννης Δ. & Μ. Παυλίδου *Μελέτη για τον σχεδιασμό, την ανάπτυξη & την εφαρμογή σεναρίων & εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση: για διαθεματικές διδακτικές πρακτικές, για ημι-τυπικές & άτυπες σχολικές πρακτικές, με διαδραστικούς πίνακες & φορητούς υπολογιστές.* Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας
<http://www.greeklanguage.gr/node/818> [15-10-2012]

Kress, G. 2000. «Σχεδιασμός του γλωσσικού προγράμματος σπουδών με βάση το μέλλον», *Γλωσσικός υπολογιστής* 2, 111-124.

<http://www.komvos.edu.gr/periodiko/periodiko2nd/glossika/kress/index.htm> KRESS, Kress, G. & T. van Leeuwen. 2001. *Multimodal Discourse. The Modes and Media of Contemporary Communication*. London: Arnold.

Πόλκας Α. & Κ. Τουλούμης. 2012. *Μελέτη για τον σχεδιασμό, την ανάπτυξη και την εφαρμογή σεναρίων και εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων για τη διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και γραμματείας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση.*

Θεσσαλονίκη:

Κέντρο

Ελληνικής

Γλώσσας

<http://www.greeklanguage.gr/node/821> [15-10-2012]

Τσούμαρη, Μ. 2010. «Μια Διαπολιτισμική προσέγγιση στην *Ελένη* του Ευριπίδη». Στο *Μετανάστευση, πολυπολιτισμικότητα και εκπαιδευτικές προκλήσεις: Πολιτική-Έρευνα-Πράξη*, επιμ. Κεσίδου Α., Ανδρούσου Α. & Β. Τσάφος Ηλεκτρονικά Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου. Αθήνα 14-15 Μαΐου 2010. Θεσσαλονίκη: Ελληνικό Παρατηρητήριο για τη Διαπολιτισμική Παιδεία και Εκπαίδευση. 168-175

Vygotsky, L. S. 1978. *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.